

Den handlende Middelstand og dens Fremtidsudsigter.

Af

Cand. mag. H. L. Bisgaard.

Skulde man dømme efter de Nødsdage, man i vore Dage hører, snart fra den ene, snart fra den anden Kant af Samfundet, har det aldrig set saa galt ud i dette Samfund som netop nu. Overalt er der Nød paa Færde. Overalt er der Trængsel og Kamp. Vi har en lidende Arbejderstand, og vort Haandværk er næsten en Saga. Vi har en betrængt Industri, og vort Landbrug er i et Betryk som ingensinde. Nu er ogsaa vor handlende Middelstand kommen under Vejr med, at dens Existens staar paa Spil. — Overfor saa megen Flende er det ikke underligt, at Folk, hvem Samfundets Vel ligger paa Hjærte, bekymrede spørger: Hvad skal dette blive til?

Pessimismen har lagt sin tunge Haand over vort Samfund. Den synes at være Produktet af den vældige Gæring, Samfundet har befundet sig i i hele dette Aarhundrede, men især i dets sidste Fjerdedel. Den evige Higen, den stadige Stræben løber fra alle Realiteter og lader selv store Fremskridt føles som en Tilbagegang. Maalt med Ønsket synes det opnaaede intet. Driften er Evnen for stor. Saa taber man

Modet. Uroen slaar over i Tvivl. Modløshed, Haabløshed, Fortrykthed bliver Samfundssygdomme.

Heldigvis har de nævnte Klasser mere Modstandskraft, mere Levedygtighed og langt flere Udviklingsmuligheder, end de selv synes at antage. Har ikke Arbejderne trods al deres »Forkuethed« vidst at arbejde sig fremad til en baade i politisk, social og økonomisk Henseende langt gunstigere Position, end de før har haft? Har ikke vort Landbrug vist en aldeles forbausende Evne til at bære de tunge Tider? Har det ikke udviklet sig til en Perfektibilitet og til en Mobilitet, som man aldrig skulde have tænkt sig, et Landbrug kunde naa? Har ikke endeligt vort Haandværk og vor Industri trods alle Forsikringer om det modsatte, trods alt Kapitaltyranni og alt Arbejdertyranni, vidst at hævede sig en Stilling, der slet ikke varsler saa ilde for Fremtiden? Hvem tør for Alvor nægte dette?

Vi lever ikke i en økonomisk Dekadenceperiode. Vi lever ikke i en Tilbagegangens Tid. Det er »Løgn og forbandet Digt«, naar der siges saa. Vi lever i en Tid, hvor vore Ønsker er løbet for langt forud for vor Evne til at tilfredsstille dem; men derfor mangler vi ikke Evne. Det koster mere Kamp nu end før at naa fremad; men derfor gaar vi ikke tilbage. Vi stiller større Krav til Livet — til Gengæld stiller Livet større Krav til os, og Vanskeligheden ved at opfylde de sidste gør det svært at tilfredsstille de første: Deraf Trykket, deraf Haabløsheden — deraf ogsaa vor Væxt og vor voxende Styrke.*)

*) Det skal dog ingenlunde være paastaet, at vor Tid er en økonomisk Guldalder. Den stærke, man kan sige: den rivende Udvikling, som kendetegner den, skaber ikke lutter Lys.

For den handlende Middelstand er der lige saa lidt Grund til at fortvivle, som der har været det for de andre Klasser. Hvad det gælder om for den er at kende sin Stilling ret. For at kunne finde sine Lægemidler, maa den kende sine Svagheder. De følgende Bemærkninger er et Forsøg paa at give et Bidrag til et saadant Kendskab.

Det vil da for det første vise sig, at Trykket ikke kommer fra en, men fra flere Sider. Det vil for det andet vise sig, at Aarsagerne ikke helt og holdent er at søge udadtil, men at der ogsaa indadtil er saare Punkter, som maa søges fjernede, hvis Fremtiden skal bringe den forønskede Bedring. Og det vil endelig vise sig, at Stillingen trods de mørke Udsigter ikke er saa uholdbar endda.

Som en af Aarsagerne til de vanskelige Tider, hvorunder Middelstanden*) virker, kan nævnes den moderne Arbejderbevægelse. Det kan ikke forundre, at det Tryk, denne lægger paa dem, der producerer

Tværtimod: det gaar med Samfundet, som det gaar med Træet: jo stærkere Væxt des længere Skygge. Og i Skygge hviler især vort Samfunds allernederste Lag. Arbejdsløsheden — hvortil den industrielle Stordrift og Arbejdernes Organisationer i lige høj Grad har bidraget — er vort Samfunds saareste Punkt. Den femte Stand, den kan klage med Grund; thi ikke alene lades den tilbage; men den lades tilbage, berøvet alle Betingelser for at kunne naa fremad. Var der nogen Del af Samfundet, hvis Klager derfor skulde finde et aabent Øre, da var det denne.

*) For Kortheads Skyld bruges i det følgende blot Ordet Middelstanden. Hvor der intet andet er tilføjet, tænkes der imidlertid stadig paa den handlende Middelstand.

Varerne, forplanter sig til dem, der omsætter Varerne. Det er naturligt, at Producenterne saa vidt muligt søger at holde sig selv skadesløse, at befri sig selv for Trykket eller for en Del deraf, og dette kan de kun gøre ved at vælte det fra sig over paa andre. For saa vidt Konsumenterne da ikke kommer til at bære det, maa Handelsstanden gøre dette, og selv om ogsaa den kan frigøre sig derfor, er det klart, at selve den Omstændighed, at her er et Tryk at overvælde, at her er en Byrde at befri sig for, kan lamme Handelens frie Bevægelighed og gøre Situationen vanskelig for den Handlende.

Og Trykket er der. Det er sikkert nok. Kan ikke den enkelte Producent tvinge det over paa Handelsstanden, saa kan Karteller mellem Producenterne gøre det. Disse er meget hyppige og ofte en Følge netop af Arbejdernes Koalitioner og af disses Tvingen Lønnen i Vejret. Saaledes kommer Fagforeningsbevægelsen da til at spille en Rolle for Handelsstanden, og da det især kommer til at gaa ud over de smaa Detajlhandlere*), af hvilke mange vil bukke under for Trykket, medens de større, mere kapitalstærke Forretninger har større Chancer for at kunne modstaa det, komme Fagforeningerne ad denne Vej til at virke ganske paa samme Maade som den store Kapital: til Udskydelse af et socialt Mellemlid, til Uddybning af den sociale Klasseforskel.**)

*) Jfr. Herkner: Die Arbeiterfrage, 2. Opl., Pag. 87.

**) Om Fagforeningsbevægelsens Berettigelse eller Ikke-Berettigelse, om dens Værd for Arbejderne eller dens Betydning i anden Henseende for Samfundet som Helhed, er hermed intet sagt. Her er kun nævnt én af dens Virkninger. At den ad anden

At Arbejderbevægelsen ogsaa ved Arbejdernes hyppige Boykotninger — snart af visse Handlende, snart af de Fabrikanter, hvis Varer de forhandler — kan komme til at genere Handelsstanden, behøver blot at nævnes.

Ogsaa ved deres Produktionsforetagender træder Arbejderne ofte i Modsætning til de Handlende eller til en Del af dem, særlig til den Del, der paa en Gang er Handlende og Haandværkere. At disse — Bagere, Slagtere, Handske-, Hatte- og Skomagere o. s. v. — ogsaa i deres Egenskab af Producenter berøres af Arbejderbevægelsen, er en Selvfølge.

Imidlertid træder den sociale Bevægelse — eller maaske rettere: vil den træde — Middelstanden ganske anderledes nær under Øjnene end her omtalt. Naar man taler om det sociale Spørgsmaal eller om Arbejderbevægelsen, tænker man som oftest kun paa de egentlige Haandarbejdere. Bevægelsen er imidlertid stærkt i Færd med at brede sig udenfor disses Kreds, og blandt dem, der for Tiden synes at blive revet med af den — eller at ville blive det om ikke lang Tids Forløb — er Handelsmedhjælperne. De har jo herhjemme begyndt at røre paa sig, og i Udlandet har man allerede længe beskæftiget sig med denne Side af det sociale Spørgsmaal*). Den vil sikkert ogsaa komme frem her. Om kortere eller længere Tid vil den hand-

Vej — nemlig ved at forøge Arbejdernes Købeevne — kan virke til Fordel for den Handlende, kan med lige saa god Føje paaberaabes og skal heller ikke benægtes. Her har det kun været om at gøre at vise, hvorledes den kan komme Handelsstanden paa tværs.

*) Se bl. a. Karl Rathgen, Artiklen »Handel« i Wörterbuch der Volkswirtschaft, Pag. 1002 ff.

lende Middelstand være stillet overfor de samme For-
dringer om højere Løn, kortere Arbejdstid, indskrænket
Lærlingehold o. s. v., som den industrielle Klasse alle-
rede i saa mange Aar har haft at kæmpe med. Den
gør rettest i at vænne sig til Tanken herom.

Den Anskuelse, at Modsætningen mellem Handels-
medhjælperen og hans Principal aldrig kan blive saa
stor som mellem Arbejder og Driftsherre, fordi de
førstnævnte er udgaaede fra samme sociale Lag, medens
de sidstnævnte kommer fra to forskellige Lag*), er
kun til Dels rigtig. Paa Grund af den sociale Opdrift
er de lavere Lag ogsaa paa det kommercielle Omraade
i Færd med at skyde sig opad og bringe Modsætningen
til Stede, og hvad Arbejderne angaar, saa er den
sociale Forskel mellem dem og Haandværksmestrene,
der lige saa vel som de store Fabrikanter berøres af
Arbejderbevægelsen, ikke større end den, der er mel-
lem de fleste Handelsmedhjælpere og deres Principaler.
At Bevægelsen indenfor Handelsmedhjælpernes Kreds
ikke er større end den er for Tiden, skyldes vistnok
hovedsagelig helt andre Grunde. Der er imidlertid
næppe nogen Tvivl om, at den med Tiden vil tage
Fart, og Middelstanden gør derfor, som sagt, bedst i
at tage den som en Faktor, den vil komme til at regne
med, naar den spørger om sine Fremtidsudsigter.

Foruden Producenternes Forsøg paa at vælte nye
Byrder — der selvfølgelig ikke blot behøver at skyldes
Arbejderbevægelsen — over paa Handelsstanden, kan
nævnes deres Forsøg paa helt at overflødiggøre denne
ved selv at træde i umiddelbar Forbindelse med Kon-

*) Karl Rathgen: *anf. St.*

sumenterne. Det er ogsaa en Bestræbelse, som den nyere Tid har bragt mere og mere i Forgrunden, og den er et Led i den for al Økonomi fælles naturlige Tendens til at udskyde og overflødiggøre Mellemlid. Vi har jo selv for ikke lang Tid siden oplevet et saadant Forsøg, og at dette mislykkedes, behøver ikke at betyde, at fremtidige Forsøg af samme Art ogsaa vil mislykkes. De vil komme igen, saa længe der blot er en Mulighed for, at de kan have Held med sig; og denne Mulighed er til Stede, og vil aabenbare sig endnu mere den Dag, det gaar op for Konsumenterne, hvilken Fordyrelse af deres Liv Handelsmandens Mellemlid mellem dem og Producenterne betyder. Politiske og andre Forhold kan for en Tid tilsløre denne Kendsgæring. At de ikke kan det i Længden vil det følgende vise.

Er Karteller mellem Producenterne almindelige, hvor det gælder at vælte Byrden af forøgede Produktionsomkostninger over paa den Handlende, saa er nemlig allerede nu Karteller mellem Konsumenterne i den Hensigt at forhindre en videre Overvæltning — og for overhovedet at slippe for Mellemlidens Prisforhøjelse af Varerne — ikke ualmindelige. Saadanne Karteller er Forbrugsforeningerne. Da disse i Virkeligheden allerede for Tiden spiller en meget betydelig Rolle, og efter al Sandsynlighed vil komme til at spille en endnu større, vil det være nødvendigt med et Par Ord at paavise deres Betydning.

Institutionen er ikke meget kendt herhjemme, og den findes mere paa Landet end i Byerne. Dog er den ikke ukendt. I 1876 fandtes der her i Landet

116 Husholdningsforeninger*), som de da kaldtes, med en samlet Omsætning af 2,300,000 Kr. Efter nogen Tilbagegang i de nærmest følgende Aar steg Antallet atter, og i 1885 var her 180 Foreninger, hvoraf de 116**) paa Landet. Deres Omsætning var da voxet til et Beløb af 2,700,000 Kr. Hvor mange her findes nu har jeg ikke kunnet faa nogen Oplysning om, men at ogsaa Forbrugsforeningerne er en Faktor, som Middelfstanden i langt højere Grad end før maa regne med, viser Erfaringerne fra Udlandet, hvor disse Foreninger i en ganske anderledes høj Grad har fæstet Rod og fundet Udbredelse. Et Par Exempler vil være oplysende i saa Henseende.

For Tysklands Vedkommende angiver Wernicke***) Antallet af egentlige Konsumptionsforeninger som følger:

1865.	157
1875.	618
1885.	682
1895.	1400

Hertil kom endnu en Mængde beslægtede Foreninger, saa at Forfatteren for Aaret 1896 regner det samlede Antal af Konsumptionsforeninger i Tyskland til ca. 2500, hvortil endnu kom Varebasarer og Varemagasiner for tyske Embedsmænd og for Hær og Flaade. Den samlede Omsætning for alle disse Foreninger anslaaer han til mellem 300 og 400 Mill. Mark.

*) Poul Sveistrup: »Om Brugsforeninger«. Studentersamfundets Smaaskrifter. Nr. 45—46.

**) Falbe-Hansen og Scharling: Danmarks Statistik II. S. 768—69.

***) Kleinhandel, Konsumvereine und Warenhäuser, Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik, dritte Folge XIV, 1897, Pg. 720.

Et andet Land, hvor Konsumptionsforeningerne spille en Rolle — og det en meget stor Rolle — er England. Dette Land er disse Foreningers oprindelige Hjemsted, og deres Optræden her kan føres tilbage til Napoleonskrigenes Tid. Det var imidlertid først med Robert Owens Fremtræden, at Bevægelsen tog Fart, og 1832 angives deres Antal til ca. 500. Under Karlistbevægelsen gik Antallet imidlertid stærkt ned, men voxer igen ved Midten af Aarhundredet. Nu opstaar der en Koncentration, idet de enkelte Konsumforeninger træder sammen under større Organisationer*), hvis Opgave det var at forsyne de enkelte Foreninger. Denne Koncentration er vedbleven og er kulmineret i et stort Forbund, der i 1893 talte 1,340.318 Medlemmer og havde en Omsætning til et Beløb af ca. 51,804,000 £.**)

Ogsaa i Frankrig har Forbrugsforeningerne gjort store Fremskridt. Der bestod i 1889 800 med omtrent 450,000 Medlemmer og en Omsætning til et Beløb af 190 Mill. Francs.***)

En Mængde af de saakaldte Konsumptionsforeninger — eller som Engelskmændene hellere kalder dem: kooperative Foreninger — har imidlertid grumme lidt tilfælles med vore Forbrugsforeninger. For det første er de meget ofte forbundne med store Fabriker, for

*) »Wholesale Societies«, s: Associationer af Forbrugsforeninger med det Formaal at gøre Indkøb i det store og fordele Værene til de enkelte Foreninger. Jfr. Holyoake »History of Cooperation« II, Pag. 147.

Sammenlign vor i 1871 oprettede »Fællesforening for Danmarks Husholdningsforeninger«.

***) Herkner a. St. Pag. 184.

***) ibidem.

det andet er de Aktieselskaber, der kun deri adskiller sig fra andre Aktieselskaber, at Aktierne tegnes indenfor visse snævrere Kredse af Befolkningen. Dette udelukker dog ikke, at Udenforstaaende har Adgang til at købe i Foreningernes Udsalg. Enten er dette blot afhængig af, at de løser et Slags Adgangskort — paa Aaremaal eller paa Livstid — saaledes som Tilfældet er i den engelske Civil Service Supply Association — eller de nøjes med at indgive en Ansøgning om Tilladelse til at købe i Magasinet, saaledes som det saakaldte Junior Army and Navy Stores har indrettet sig — eller de behøver aldeles ingen Anstrængelse at gøre sig i saa Henseende, da Udsalget staar aabent for Alle og Enhver, hvilket sidste er Tilfældet bl. a. i den 1890 i Rom stiftede Unione militare.*)

Hvilken Rolle den sidstnævnte Slags Foreninger spiller, fremgaar tilstrækkeligt af deres aarlige Omsætning. Et Par Tal til Belysning heraf skal anføres. Den ovenfor nævnte Civil Service Supply Association havde i 1889 en Omsætning til et samlet Beløb af 1,775,000 £ (Aktiekapital 1889: 353,232 £). »The Army and Navy Cooperative Society (Aktiekapital 60,000 £) solgte samme Aar Varer for 2,651,000 £ og den italienske Unione militare havde 1890 en Omsætning til et Beløb af 1,626,563 Lire.**)

Noget nærmere de egentlige Forbrugsforeninger staar den tyske Officersforening, der ikke har nogen Aktiekapital, men et til Tilbagebetaling bestemt Garantifond. Den er stiftet i 1884 og havde i Forretnings-

*) Jfr. Mataja: Grossmagasine und Kleinhandel, Side 10 ff.

**) ibidem.

aaret April 1889—Marts 1890 en Omsætning til et Beløb af 4,589,000 Mark.*)

At disse Foreninger med et mildt Udtryk »rumme en Fare for Middelstanden«, er begribeligt nok. Wernicke**) regner da ogsaa, at de tyske Konsumforeninger har overflødiggjort mellem 15,000 og 20,000 Detajlhandlere.***) De bliver saa meget farligere, som de driver Handel med saa godt som alt, hvad der kan tænkes at blive efterspurgt af deres Medlemmer. »De overtræffe ganske vist ikke Pariserstormagasinerne i Størrelse, men vel i Mangesidighed. De føre alle optænkelige Varer, som Stoffer, Beklædningsgenstande, Husgeraad, Møbler, Parfumerier, Ure, Juveler, Musikinstrumenter, Lædervarer, Bøger etc., dernæst ogsaa Kul, Spise- og Drikkevarer, Fourage, Tobak etc., kort sagt, alt hvad man vil. Man finder hos dem Medicin og kirurgiske Instrumenter, Ekvipager og Legetøj, Theaterbilletter, Pianister og Folk, der foranstalter komiske og andre Soirer til faste Taxter, de leverer Gravstene og besørger Begravelser. Man kan altsaa, kort sagt, gennem dem faa sin Føde, sine Klæder, sit Udstyr, blive underholdt, kureret og, hvis dette ikke lykkes, begravet«. †)

Særlig farlige bliver de, naar de tillige optræder som Fabrikanter. Dette gør de som oftest og i stor

*) Mataja a. St.

**) Anførte Sted, Pag. 721.

***) Ved en Interpellation i den tyske Rigsdag i Januar Maaned f. A. angaaende Regeringens Forhold til Stormagasinerne oplystes det, at Indehaveren af et parisisk Stormagasin skulde have ytret, at alene hans Forretning overflødiggjorde 900 selvstændige Næringsdrivende.

†) Mataja a. Sted Pag. 9.

Udstrækning. For blot at nævne et Exempel: »Det engelske Wholesale Society ejer 6 Dampskibe, Chokolade-, Klæde-, Bisquit-, Sæbe-, Støvle- og Skofabrikker samt en Kornmølle«.*) — Som man ser: Der er Grunde nok til, at Middelstanden ser skævt til dem.

Endnu kender vi som sagt herhjemme kun lidet til disse Foreninger; men da vor Detaljhandel frembyder ganske de samme Mangler og Ulæmper som Detaljhandelen alle andre Steder, er der al Grund til at antage, at de ogsaa hos os vil finde mere Udbredelse og gaa vor Middelstand ganske anderledes haardt paa Klingen, end det hidtil har været Tilfældet.

Medens Konsumforeningerne gaar ud paa helt at overflødigøre den handlende Middelstand, er det Stormagasinerne Opgave at indskrænke det Omraade, hvorpaa denne virker. Forøvrigt er Forskellen paa de to Institutioner, som man vil have set af det foregaaende, meget lille, saa lille, at det ofte vilde falde vanskeligt at paavise den. Gennem en lang Række af Mellemlid glider de over i hinanden, og det er svært at sige, hvor Forbrugsforeningerne hører op og Stormagasinerne begynder. Ikke en Gang den strax i det følgende nævnte Forskel kan helt opretholdes, og Tiden vil udentvivel udvidske denne endnu mere.

Stormagasinerne Hjemland er Frankrig, og deres Oprindelse her »gaar i det mindste tilbage til Louis Philips Tid«.**) De trives og udbreder sig især under

*) Holyoake: The Co-operative Movement of To-Day Pag. 41.

**) Mataja, a. St. Pag. 5.

det andet Kejserdømme under Luxusforbrugets stærke Tiltagen, og er da ogsaa fra først af nærmest beregnede paa Luxussalg, særligt paa Kvindens Luxusforbrug. Men fra dette Udgangspunkt fjærner de sig mer og mer, og deres Forretninger omfatter nu for Tiden, saaledes som vort eget Stormagasin tilstrækkeligt godtgør, omtrent alt mellem Himmel og Jord udenfor de egentlige Husholdningsartikler, der overlades Forbrugsforeningerne. Fra Frankrig breder de sig ud over den øvrige Verden og findes nu saa godt som i alle Lande, om end ikke saa storslaaede som i deres Hjemland. Et Par Tal, laante fra Mataja, vil angive deres Betydning.

Det berømte Bon Marchè i Paris havde 1890 en Aktiekapital af 20 Mill. Francs, en Reserve af 21,8 Mill. Francs. Dets Omsætning beløb sig i 1889 til 134 Mill., og det beskæftigede ca. 4,000 Mennesker.

Værdig ved dets Side staar Louvre, der havde en Aktiekapital af 22 Mill. Francs og en Omsætning af 135 Mill.

Derefter følger Printemps med en Aktiekapital af 35 Mill. Francs, men med en Omsætning af kun 60 Mill.

Af engelske nævnes Huset Whitely, der syssel sætter ca. 5000 Mennesker, af amerikanske Marshal A. Field med en Omsætning paa 15 Mill., Steward med 13 Mill. og Ridly med 9 Mill. Dollars o. s. fr.

For nu at kunne danne sig en nogenlunde uhildet Mening om de forannævnte Institutioners Existensberettigelse, den Nytte, de gør, eller den Skade, de

kan forvolde, vil det være nødvendigt at kaste et kort Blik paa Forholdene indenfor den Stand, hvis Existens de siges at true, samt paa Forholdet mellem den og Forbrugerne. Det skal da vise sig, hvorvidt den Dom, Middelstanden fælder og ønsker fældet over dem, er begrundet, og om der ikke, for Konsumenterne i al Fald, kunde være al Anledning til at se paa dem med noget mere velvillige Øjne, end det synes, at man er tilbøjelig til herhjemme.

Ser man paa den industrielle Udvikling, vil man let som Norm for denné kunne konstatere en forøvrigt for al Udvikling fælles Stræben efter en mere og mere gennemført Økonomi med de Kræfter, der virker under Udviklingen. Derfor ser vi i Tidernes Løb de Befolkningsklasser, der beskæftiger sig med industriel Virksomhed, svinde mere og mere ind, medens de Klasser, der sysselsætter sig med aandeligt Arbejde, baade absolut og relativt voxer. Den Lov, der saaledes viser sig at være gældende for den Del af Befolkningen, der producerer Varerne, synes imidlertid ikke at gælde for den Del, der omsætter Varerne. Allevegnefra klages der over Handelsstandens uforholdsmæssige Tilvæxt. Det gælder Tyskland, Frankrig og England*), det gælder ikke mindst os selv. Allerede 1850 klagede Stuart Mill for en parlamentarisk Komité over, at af de engelske Dealers kunde meget godt de ni Tiendedele undværes, og Th. Rogers mente, at dette i det mindste gjaldt de fire Femtedele.***) Lad være, at dette er vel overdrevent; Misforholdet mellem den handlende Klasse og den øvrige Befolkning er dog til

*) Exempler anføres hos Mataja, Pag. 38—39.

**) Mataja Pag. 38.

Stede. Fra 1881 til 1891 formindskedes i England den agerdyrkende Befolkning; den industrielle forøgedes med 15,1 pCt. (netop holdende Skridt med den erhvervsmæssigt beskæftigede Befolkning som Helhed), men den handlende Klasse udviste en Forøgelse af 42,8 pCt. *) For Danmarks Vedkommende kan et lignende Exempel anføres. Københavns Befolkning tiltog fra 1880 til 1890 med 33 pCt., akkurat samme Tilvæxt udviser den industrielt arbejdende Del af Befolkningen; men den Del, der lever af Handel og Omsætning, voxede med ikke mindre end 55 pCt.

Nu kunde man ganske vist mene, at Grunden til, at den industrielle og den handlende Del af Befolkningen opviser et saa forskelligt Tilvæxtforhold **), var den, at den sidstnævnte ikke saaledes som den første nyder godt af Opfindelser, Arbejdsdeling o. s. v. og derfor — hvis Omsætningen skulde kunne svare til de Krav, Tiden stiller — maatte forøges i et passende Omfang i Forhold til den øvrige Del af Befolkningen. Herimod er det imidlertid en vægtig Indvending, at den til Gengæld nyder godt af den overordentlig stærke Tilvæxt i Bybefolkningen, der gør det muligt at omsætte det samme Kvantum Varer med langt større Hurtighed og meget mindre Anstrængelse end tidligere,

*) Hobson: The Problem of the Unemployed, Pag. 68.

***) Forholdet stiller sig tilmed endnu ugunstigere for Haandværket end her antydet, naar man tager de selvstændige Erhvervsdrivende til Udgangspunkt, saaledes i Tyskland: — efter Paul Voigts Beregninger faldt fra 1882 til 1895 Antallet af selvstændige Mestre fra 1551,000 til 1434,000, d. v. v. absolut 7,5 pCt., og i Forhold til den forøgede Befolkning 19,2 pCt. — citeret efter Rudolf Grätzer: Die Lage des deutschen Handwerks und seine Organisation. Zeitschrift für Socialwissenschaft, Pag. 289.

at den desuden nu til Dags betjener sig af et stort Apparat af Agenter, Filialer o. s. v., og endeligt, at den dog heller ikke er uberørt af vor Tids Opfindelser, idet disse kommer den til gode i Form af forbedrede Transportmidler. Der er Grund til at tro, at disse Omstændigheder, men ganske særlig den førstnævnte, maaske mere end opvejer de Fordele, som Industrien har i den forbedrede Arbejdsmaade, og saa meget mere forunderligt bliver det da, at den handlende Middelstand alligevel voxer saa stærkt.

Grunden hertil kan da først og fremmest søges i den honette Ambition eller, om man vil — og det lyder maaske kønnere — i den sociale Opdrift, der faar Folk til at forlade det grovere Haandværk for at kaste sig over den »finere« Handel — dernæst i vor Tids i høj Grad kulante Given Kredit, der ofte tillader selv den mest tomhændede Kommiss at etablere sig, endvidere i, at en Mængde Mennesker, der aldrig har haft det mindste med Handel at skaffe, men har opsparret nogle faa hundrede Kroner, slaar sig ned som Detajlhandlere. At særlig den sidste Art af Tilgang som Helhed ikke betyder nogen Vinding for Handelen, synes utvivlsomt. »Den stærke Overfyldning af Detajlhandelen med Elementer, der egentlig slet ikke er købmandsmæssigt uddannede, skader i det hele taget Detajlhandelen langt mere end Forbrugsforeninger og Stormagasiner« siger Wernicke i sin ovenfor citerede Afhandling, og selv om dette er vel meget sagt, er Paastanden dog ikke uden Berettigelse. — Endelig virker den store Kapitals dominerende og stadig voxende Indflydelse i Industrien i samme Retning, idet den bevirker, at Folk med Kapitaler, der synes dem

for smaa til dermed at kunne tage Kampen op med Storindustrien, kaster sig over Handelen.*)

Men hvad end Aarsagen maatte være, Virkningen er klar nok: en ud i det unaturlige dreven Overfyldning af Detajlhandelen, saavel i dens øvre som i dens nedre Lag, og som videre Følge heraf en stærk, skrap og ødelæggende Konkurrence. Er der noget Sted, den frie Konkurrence ret kan vise sine Skyggesider frem, saa er det her. Det er derfor ikke underligt, at saa mange af Detajlhandlerne sidder smaat i det, og at en stor Del af nyetablerede inden kort Tid atter gaar til Grunde. »Fra Detajlhandelens Kredse fremfor alle andre stammer den store Tilvæxt i Konkurserne i den nyere Tid.**)

Men ogsaa for det øvrige Samfund har denne Tingenes Tilstand sine store og følelige Ulæmper. For det første betyder Overbefolkningen i Handels-

*) Forøvrigt mener Mataja, at Forholdene i Industrien ogsaa ligefrem nødvendiggør en større Mængde Handlende. Han siger derom følgende (a. St. Pag. 22):

— »Jo mere Konsument og Producent i Følge Transportmidlernes Forbedring kan rykke fra hinanden, jo mere derfor lokal og international Arbejdsdeling adskiller dem, jo mere den fabriksmæssige og den i det store arbejdende Bedrift udbreder sig og overflødiggør Produktionen for eget Behov og den lille Bedrift, hvilken sidste staar i direkte Forbindelse med Køberen — jo mere, alt dette er Tilfældet, desto mere udvides ogsaa det Rum, som skiller Konsument og Producent, og desto større er ogsaa Anledningen til, at der indtræder en særskilt Virksomhed til Afvikling af deres indbyrdes Forhold«.

At denne Betragtningssmaade har sin Berettigelse, skal ikke benægtes; men man kan overfor dem passende anvende de Ord, hvormed Holyoake aabner et af sine Kapitler i sit sidst anførte Værk (Pag. 145): »The middleman is a necessary intermediate in many cases and places, but we may have too much of him«.

**) Karl Rathgen a. St. Pag. 1001.

standen et stort nationaløkonomisk Kraftspild, en Ødslen baade med Arbejdskraft og Kapital. Hvad den første angaar maa det tilmed erindres, at det her ikke alene drejer sig om Hovedpersonerne, men at det Sagte ogsaa gælder en stor Del af den Medhjælp, disse anvender. Og hvad Kapitalen angaar, er det naturligvis ligegyldigt om det, som hvor der er Tale om Etablering udelukkende paa Kredt, bliver Grossisterne, der lægger — og sætter — den til, eller om det er de smaa Forretningsdrivende selv, der gør det; ligesom Tabet ikke alene omfatter den Kapital, der gaar definitivt til Grunde ved Fallitter; men ogsaa en stor Del af den, der holdes bunden i Forretninger, som vel holder sig oven Vand, men faktisk ofte næppe betaler Indehaveren Lønnen for hans og hans Families Arbejde, end-sige da forrenter Kapitalen. Det er ganske sikkert overordentlig store Kapitaler, der paa denne Maade enten gaar helt tabt for Samfundet, eller i al Fald ikke giver det Udbytte, som de kunde og burde give.

Dernæst betyder det ikke blot trykkede Kaar, men altfor ofte et forspildt Liv for mange andre end dem, der naar saa vidt som til at etablere sig. De mange smaa Forretningsdrivende, der ikke formaar at betale voxen Medhjælp, og som dog maa have nogen, griber til den sædvanlige Udvej at holde Lærlinge. Naar disse da er udlærte, afskediges de, og nye antages i deres Sted. Men for de udlærte er der da altfor ofte ingen Beskæftigelse at opdrive. Uden Udsigter, ofte uden Existensmidler overlades de til deres Skæbne. Og den er — især for dem, der staar alene — i mange, — maaske i de fleste — Tilfælde, kun en Synken nedad til Arbejdsmandenes store Klasse, eller, hvis de ikke

har Kræfter til at paatage sig Arbejdsmandens Gærning, en Forsvinden i det mest haabløse Proletariat.

Og selv for dem, der finder Ansættelse, er Livet ofte surt nok. Lønnen kan — maaske med Undtagelser for de store Forretningers Vedkommende — under de givne Forhold kun blive lav, ofte saa lav, at man ikke forstaar, hvorledes disse Mennesker kan leve, især da Fordringerne med Hensyn til Klædedragt og meget ofte med Hensyn til videre Uddannelse (Aftenskoler, Handelskursus o. s. v.) er alt andet end smaa. Dertil kommer saa de store Fordringer, der stilles i Henseende til Arbejdstiden. Her frembyder vel den senere Tids Bestræbelser efter tidlig Lukning et Lyspunkt; men det maa jo ikke glemmes, at Medhjælpernes Arbejde ikke er endt med Butikkens Lukning, og at selv hans Søndag meget ofte maa ofres.

Og naar saa endda det store Omsætningsapparat betød en livligere, lettere og mere velordnet Omsætning, saa var der dog noget vundet. Men tværtimod! Apparatet virker netop paa Grund af sin uforholdsmæssige Størrelse, tungt og vanskeligt og under stærk Gnidningsmodstand. »En formindsket Mængde kommercielt Arbejde anvendes til den egentlige Fordeling, en forøget Mængde i det Øjemed at gøre Forretninger« siger Hobson.*) Den enkeltes Arbejde gaar med andre Ord mere med til at fravriste Konkurrenterne en Del af deres Kunder, end til at tilvejebringe en lettere Omsætning. De voxende Udgifter til Agenter, Handelsrejsende og Reklamering er paa en Gang Udslaget heraf og Beviset herfor.

*) Anf. Sted Pag. 70.

Hvad Forholdet til Publikum i øvrigt angaar, er det klart, at Detaljhandelen er et Mellemlid, hvis Anvendelse betyder en Forhøjelse af Varens Pris. Hvor meget denne Forhøjelse i Gennemsnit beløber sig til, er det naturligvis vanskeligt at danne sig nogen Mening om. Der er gjort adskillige Forsøg paa at finde et Udtryk herfor, men de er næppe fuldt gennemførte og kan maaske ogsaa vanskeligt gennemføres. At Fordyrelsen er til Stede, er imidlertid sikkert nok, og ogsaa naturligt nok; men at den er ikke saa lidt større, end den burde være, er der tillige al Sandsynlighed for.

Et Par Oplysninger i saa Henseende skal anføres.

»De Foville finder bl. a. følgende Differencer mellem Detaljprisen og — ikke en Gang de egentlige Engrospriser, men demi-gros Priserne: For tørrede Ærter og Bønner 17 pCt., Linser 10 pCt., fint Mel og Ris 50 pCt., Hvedemel 100 pCt.« *) — Og Wernicke skriver bl. a.: »Ved Kaffe beløber Detaljhandelens Pristillæg sig nu for Tiden til ca. 15—20 pCt., ved Sukker omtrent lige saa meget, ved Smør ligeledes, ved Kartoffler omtrent 25 pCt. Detaljhandelen i Kolonialvarer og Kartoffler nøjes altsaa med et Pristillæg af $\frac{1}{8}$ — $\frac{1}{4}$, derimod tager Slagterne i Berlin over 50 pCt., Bagerne endogsaa over 70 pCt., og ved Hvedebrød endnu meget mere.« **)

Og Ch. Gide siger: »Hvis man i Tal kunde udtrykke hele den Tribut, som Mellemmænd hæver hos Publikum, vilde man forfærdes. Efter en Undersøgelse,

*) Lexis, Artiklen »Handel«. Schönbergs Handb. der pol. Oek. Pag. 871.

**) Anf. Sted Pag. 722.

anstillet 1866 af Orléans-Jærnbaneselskabet, angaaende Varer, som det leverede sine Bestillingsmænd, varierede Forskellen mellem Anskaffelses- og Salgsprisen fra 30 til 127 pCt. Tager man blot det laveste Tal, 30 pCt., hvad der sikkert er under det virkelige, og anvender det paa Frankrigs samlede Forbrug, som i det mindste beløber sig til 25 Milliarder, ser man, at den af Mellemmænd hævede Tribut udgør $7\frac{1}{2}$ Milliard, eller mere end det dobbelte af det, vi betaler i Skat.*)

Man har ment, at den store Konkurrence indenfor Detaljhandelen dog for saa vidt vilde virke i det købende Publikums Favør, som den vilde trykke Pristillægget ned til det mindst mulige. Dette er imidlertid en Fejltagelse. Konkurrencen virker ikke saa meget til Gavn for Publikum, som den virker til Skade for dem, der konkurrerer. Med andre Ord: Varernes Pris gaar ikke ned paa Grund af Konkurrencen, men den Fortjeneste, den enkelte Handelsmand har paa Salget af Varerne, gaar ned. Dette synes maaske en Selvmodsigtelse, men Forklaringen ligger i, at Kapløbet mellem de Handlende medfører en Mængde Udgifter til Reklame, Agentur, Folkehold, Butikskomfort o. s. v. o. s. v., og disse Udgifter hindrer Prisen i at gaa ned, i al Fald i at gaa saa langt ned, som den ellers vilde kunne gaa.**)

*) Ch. Gide: Principes d'économie politique, 3die Udg., Pag. 193.

**) Jfr. saaledes Karl Rathgen: »Konkurrencen i de distributive Smaaerhverv virker meget mindre i Retning af en Forringelse af den almindelige Gevinst (des Gewinnsatzes) end i Retning af en Formering af Destribuenterne, saaledes at Gevinsten fordeles sig paa et større Antal smaa Forretningsdrivende«. (A. Sted Pag. 1000).

Stuart Mill har udtalt sig paa lignende Maade:

Det er de samme Forhold, der bevirker, at en Opgang i Varernes Engrospris lettere føles af Publikum end en Nedgang. Paa Grund af det Tryk, hvorunder Detajlhandleren arbejder, formaar han ikke selv at bære Prisforhøjelsen, og han vil derfor være nødt til saa vidt og saa hurtigt som muligt at vælte den over paa Køberen. Er det derimod en Prisnedgang, der er Tale om, finder denne ikke nær saa hurtigt Vejen til Forbrugerne.*) Det er naturligt og forstaaeligt, at De-

*Detajlprisen, den Pris, der betales af den egentlige Forbruger, synes kun meget langsomt og ufuldstændigt at føle Virkningen af Konkurrencen; og findes der virkelig en Konkurrence, deler denne ofte, i Stedet for at fremkalde lavere Priser, blot Fortjenesten ved den høje Pris mellem et større Antal Handlende. Deraf kommer det, at saa stor en Del af den Pris, der betales af Konsumenten, absorberes af Detajlhandlerens Gevinst, og den, der spørger om det Beløb, der betales Producenten af den Ting, han køber, vil ofte blive forbavset over dets Lidenhed. (Principles b. II ch. IV § 3).

Og Wernicke skriver: Saalænge Detajlhandelen var mere lokaliseret og de fleste Forbrugere dækkede deres Behov i de i Nærheden liggende Forretninger, formaaede heller ikke den stærke Overfyldning af Detajlhandelen at hidføre en nøjere Tilpasning af Detajlprisen til Engrosprisen. Først Publikums Emancipering fra Lokalforretningerne ved de større Detajlforretningers Forsendelse af Varerne og ved Konsumforeningerne har reduceret Pristillægget og Detajlhandelens Gevinst til en passende Højde. (A. Sted Pag. 724).

*) Jfr. hermed følgende Udtalelse af Gide:

»Prisen paa Korn og Kød har været faldende i flere Aar. Konkurrencen fra de oversøiske Lande er Aarsagen hertil, og Klagerne fra Landejendomsbesidderne er Beviset herfor. Men Prisen paa Brød og Kød hos Bagerne og hos Slagterne er ikke falden i tilsvarende Forhold eller er overhovedet ikke falden, fordi Forøgelsen af Mellemlæggernes Antal har forhindret det. Man talte for 30 Aar siden i Paris 1 Bager paa hver 1800 Indbyggere; nu (1890) tæller man 1 paa 1300: det vil sige, at enhver sælger en Trediedel mindre, og derfor for at holde sig skadesløs maa tjene mere paa hvert Brød. Det er derfor, man

tajlhandleren vil søge at benytte den gunstige Chance til en Forbedring af sine egne Omstændigheder. Lykkes dette, bliver Følgen af Prisfaldet — særligt hvis dette er nogenlunde almindeligt — ofte blot dette, at flere Handlende end før kan reussere. Resultatet er da for Handelsstandens Vedkommende blot flere Butikker, ny Konkurrence, ny Kamp og et nyt Kapløb i Henseende til Butikskomfort o. l. — og hvad Publikum angaar, da føler det vel Virkningen af Prisfaldet, men snarere i Form af lettere Indkøb og større Luxus end i Form af lavere Priser. Men »hvorvidt al denne tiltagende Luxus i Detajlhandelen i Virkeligheden er de Penge værd, som den koster Kunderne, kan henstaa som et aabent Spørgsmaal«.*)

Slaar endelig Prisfaldet igennem, vil det dog ofte kun være tilsyneladende, idet der under de lavere Priser skjuler sig en Forringelse af Varernes Kvalitet. Her har maaske Detajlhandelen sit saareste Punkt. »Den skarpe Konkurrence imellem de rivaliserende Handlende er antagelig Skyld i en stor Del af den Forfalskning og anden bedrageriske Praxis, der gaar ud paa en Forringelse af Varerne«, siger Hobson**); og han har sikkert Ret.***) Vi staar her overfor et Fak-

sælger for 35 Centimer pr. Kilo et Brød, som ikke er mere end 25 Centimer pr. Kilo værd.« A. Sted Pag. 192.

*) W. Scharling: »Detajlhandelen og Varepriserne«. Nationaløk. Tidsskrift, 24. Bind, Pag. 424.

***) A. Sted Pag. 70.

****) At Forringelsen i Varernes Kvalitet dog ikke alene skyldes Konkurrencen, fremgaar af, at den ogsaa kendtes under de gamle Lavsforhold, hvor Konkurrencen i moderne Forstand var saa godt som udelukket. Se herom Krebs: Det gamle og det nye Samfund, Pag. 246.

tum, der er saa meget desto sørgeligere, som Forringelsen især gaar ud over dem, der mindst kan taale den, nemlig de Fattige. Hvor meget disses Købekraft af denne Grund formindskes, kan naturligvis ikke konstateres; men her skjuler sig aabenbart et Moment, som bør tages i Betragtning ved Bedømmelsen af Fremgangen i de lavere Klassers Kaar i vore Dage.

Vi kan altsaa som Resultat af Middelstandens Virksomhed for Samfundet i al Almindelighed konstatere et stort Spild af Arbejdskraft og Kapital. Vi kan for Medhjælpernes Vedkommende konstatere daarlige Forhold saa vel hvad Arbejds løn, Arbejdstid, Arbejdsydelse som — og ikke mindst — hvad Udsigten for Fremtiden angaar, og vi kan endelig for Forbrugerne konstatere en Fordyrelse, ikke sjælden ledsaget af en Forringelse af Varerne.

Er det da saa mærkeligt, at Tiden er i Færd med at reagere mod alt dette? Er det saa betænkeligt, at Udviklingen gaar i Retning af en større Økonomi? Vilde det være underligt, om Handelsmedhjælperne traadte op med Fordringer om en større Garanti for, at den Del af deres Liv, de har anvendt paa at lære Handelen, ikke gaar helt til Spilde? Og kan man endelig fortænke Forbrugerne i, at de ved at træde i direkte Forbindelse med Producenter eller Importører eller ved Stiftelsen af Konsumtionsforeninger søger at slippe fri for at betale en Skat, som de ikke synes at have nogen som helst Fordel af at erlægge?

Kan man med andre Ord undre sig over, at det begynder at se galt ud for Middelstanden?

Visseligt ikke!

Idet vi nu med den foranstaaende Skildring af Middelstanden som Baggrund atter optager Spørgsmaalet om de kommercielle Nydannelsers Existensberettigelse og Nytte, indskrænker vi dette Spørgsmaal til kun at gælde Stormagasinerne. Hvad Forbrugsforeningerne angaar, er nemlig de hjemlige endnu for betydningsløse til at kunne kræve en mere indgaaende Drøftelse, og med Hensyn til de udenlandske, da falder disses Væsen og Værd paa det nærmeste sammen med Stormagasinerne. Dette gælder i Hovedsagen ogsaa de af Producenterne gjorte Forsøg paa direkte Forbindelse med Køberne. Vi holder os altsaa til Stormagasinerne.

»Det for disse fælles Karaktertræk er Indtrængelsen af det storkapitalistiske Element i Detajlhandelen.«*)

Vi møder da ogsaa i Stormagasinerne alle den kapitalistiske Driftsmaades Fortrin. Disse kan i Korthed fremsættes saaledes:

1. Stormagasinerne har deres Varer billigere.

Dette har følgende Grunde: De køber i langt større Partier end den lille Handlende. Deres Kredit er langt større; følgelig er den Risiko, der løbes ved at sælge til dem, mindre; følgelig kan der ogsaa beregnes en mindre Avance. De kan, rede som de altid staar med Midlerne til at købe for, søge de bedste

*) Gustav Cohn: System der Nationalökonomie, 3. Bind, Pag. 178.

Markeder og gøre de fordelagtigste Lejlighedskøb, medens Detaljhandleren ofte er bunden til sine Leverandører og i mange Tilfælde helt afhængig af dem. Deres Magasineringsomkostninger bliver mindre: dels behøver det samme Kvantum Varer forholdsvis mindre Plads, hvor de magasineres paa et Sted, end hvor de ligge spredte omkring hos mange forskellige Handlende; dels benytter Magasinerne deres egne Lokaler, medens andre Handlende sædvanligvis maa leje deres og ofte betale dem i dyre Domme, dels endelig behøver Magasinerne et forholdsvis mindre Lager af de enkelte Varer, bl. a. ogsaa af den Grund, at de som oftest selv ejer Fabriker, der hurtigt kan forsyne dem med hvad de maatte mangle. Endvidere koster Udstyrelsen af det enkelte Magasin trods al anvendt Elegance forholdsvis mindre end Udstyrelsen af et til Magasinet svarende Antal Butiker. Endelig behøver Magasinet forholdsvis mindre Arbejdskraft, forholdsvis færre Befordringsmidler til Forsendelse af Varer, forholdsvis mindre Reklame o. s. fr. *)

2. Da Magasinerne saaledes har deres Varer billigere, vil de ogsaa kunne sælge billigere.**) Men selv

*) Ovenstaaende tildels efter Cohn: A. Sted Pag. 179.

**) Om de virkelig gør det, er et meget omstridt — og vistnok tvivlsomt Spørgsmaal. Mataja siger saaledes efter at have nævnet en Række af Fordele for Stormagasinerne:

Af det foranstaaende vil man maaske uden videre drage den Slutning, at Stormagasinerne betjener Publikum billigere end Detaljhandelen. Bedre er det dog her at lade nogen Forsigtighed raade. Han ender dog selv efter en Del Overvejelser med følgende Ord: »Paastand staar mod Paastand, og man vil fælde sin Dom alt efter den Betydning, man skønner at kunne tillægge de enkelte for og imod anførte Grunde. I det Store og Hele, tror jeg, vil dog Vægtskaalen synke til Fordel for Stormagasinerne.« (Anf. Sted Pag. 48—50).

om de ikke gør dette, selv om de holder samme Pris som de almindelige Handlende, saa vil dog det samme Kvantum Varer være omsat med færre Omkostninger gennem Magasinet end gennem et større Antal Detaljhandlere og

3. derved er i Virkeligheden frigjort en Kapital, som nu kan komme Samfundet tilgode ad anden Vej, medens den ellers ligger bunden i de mange Smaafortretninger uden at give tilbørligt Udbytte. Nærmere at paapege Betydningen heraf turde være overflødig.

4. Men Stormagasinerne har Fortrin ogsaa i andre Henseender. — Vi kan nævne Bekvemmelighedshensynet. Det er nemmere at forsyne sig helt og holdent i en Forretning end at skulle købe sine Varer paa forskellige Steder. Det er desuden behageligere at staa i stadig Forbindelse med én stor Forretning end i mere eller mindre tilfældig Forbindelse med en Række af smaa, hvis Soliditet man ikke altid kan være overbevist om. Overhovedet er Garantien for Varernes Godhed større i det store Magasin end den som Helhed er i de almindelige Detaljforretninger, blandt hvilke ikke faa er baseret paa den saakaldte Strøghandel, s: Handel med tilfældige Kunder. Tilliden blandt Kundene er derfor større, og »forstærket bliver denne Tillid ved den — ganske vist ikke almindelige, sikkert dog i Frankrig, Danmark og Amerika forekommende — Sædvane, uden Indsigelse at tage Varen tilbage og erstatte Købesummen, hvis Køberen fortryder Anskaffelsen.* *) Endelig er Stormagasinet at betragte som en Udstilling, hvori man kan bevæge sig frit omkring

*) Mataja, anf. Sted Pag. 54.

uden generende Ledsagelse af Expedienter, og derfor uden den lige saa generende Følelse af Forpligtelse til at skulle købe. Og dette er maaske, naar alt kommer til alt, særlig i Forbindelse med det nysnævnte, den væsentligste Grund til den store Tilstrømning til Stormagasinerne. *)

Imidlertid er der dog ogsaa en dybere liggende og derfor mere skjult — men meget væsenlig Aarsag til Stormagasinerens Optræden i vore Dage. Foruden at være et Udslag af Kapitalmagts Omsiggriben, er de nemlig tillige et Udslag af den Tendens til Arbejdskræfternes Forening, som er den nyeste Tids vigtigste Karaktermærke. Hidtil har vi udelukkende bevæget os i Retning af en større og større Arbejdsdeling. Nu er denne Bevægelse i Færd med at slaa over i sin Modsætning. Vi lever i en Organisationens Periode. Overalt er man i Færd med at organisere. Men at organisere vil sige at samle de spredte, enkeltvirkende Kræfter til store fælles Masseudfoldninger. At organisere bliver at koncentrere, og det er Koncentrationen vi stræber henimod. Denne Koncentration betyder selvfølgelig ikke en Opgiven af Arbejdsdelingen. Det er ikke Meningen at ville arbejde sig tilbage til Tiden før forrige Aarhundrede. Tværtimod. Koncentrationen betyder kun, at man under fuld Bibeholdelse af de ved Arbejdsdelingen vundne Fordele stræber at frigøre sig for de med den altfor vidt drevne Arbejdsdeling forbundne Ulæmper, og til disse hører unægteligt et stort Spild af Tid og Kræfter, idet Arbejdsdelingen har Tendens til at opløse Samfundet i lutter Enheder,

*) Jfr. hermed og med det følgende i det hele taget min Artikel »Middelstanden og Kapitalen« i Tilskuerens Junihefte.

hvorved det økonomiske Maskineri bliver altfor kompliceret og altfor tungt arbejdende, Forholdene for lidt overskuelige, og Kapital og Arbejdskraft derfor ofte anvendt paa en Maade, der kun lidt er forenelig med den Tendens til en stadig videre fremskreden Økonomi, der er al sund og naturlig Udviklings Kendetegn. Det er dette, vi maa bort fra. Det er dette, der skal forandres. Det er en Afhjælpen af disse Ulemper, Centralisationen betyder.

Paa Detaljhandelens Omraade har Arbejdsdelingen givet sig Udslag i en stadig større Specialisering af Varesalget. Dette har selvfølgelig medført betydelige Fordele, saa vel for de Handlende som for Kunderne; men det har ogsaa medført en for stor Splittelse af Salget, saa vel som overhovedet de nævnte Ulemper. Det er herpaa, at Stormagasinerne saa vel som de øvrige før nævnte kommercielle Nydannelser skal raade Bod.

Derfor — og overhovedet som Følge af de før nævnte Fordele — betegner Stormagasinerne et Fremskridt fremfor det hidtil eksisterende Detailsalg, og hermed turde deres Existensberettigelse være godtgjort — en Berettigelse, som forøvrigt allerede lægger sig for Dagen i selve den Omstændighed, at Stormagasinerne opstaar og flourer, og som derfor ikke længer kan omdisputeres. Stormagasinerne har udfyldt en Lakune i det kommercielle Liv, har tilfredsstillet en Trang, har opfyldt et Krav — og Stormagasinerne er derfor et Faktum, som man maa lade urørt.

Men betegner dette Faktum end et Fremskridt, er det dog ikke derfor afgjort, at det har lutter gode Sider. Koncentrationen, som Stormagasinerne er et

Udtryk for, betegner vel en sundere Økonomi med de kommercielle Kræfter, men gør kun dette ved Udskydelsen af et hidtil anvendt Mellemed. Dette, der i økonomisk Henseende netop betyder en Fordel, netop skulde være Fordelen, det kan i social Henseende medføre Farer, som det vilde være urigtigt at lukke Øjnene i for. Vi staar her overfor en hel anden Side af Sagen, og for at kunne fælde en begrundet Dom over den, vil det være nødvendigt endnu en Gang at undersøge Mellemedets Betydning og den Rolle, det spiller.

At nu Middelstanden er et socialt Element af den allerstørste Betydning, derom kan der næppe herske nogen Tvivl. Den er i god Betydning Samfundets konservative Kærne. Den er Ballasten i Samfundskibet. Den er det rolige Element, der skal holde Samfundet i den Ligevægt, som Strømningerne baade foroven og forneden truer med at bringe det ud af. Og i vore Dage, da den økonomiske Uligheds Gaaen Haand i Haand med den politiske Frihed synes at udsætte Samfundet for alvorlige Rystelser, trænges der mere end nogen Sinde til et saadant urodæmpende Element. »Jo mere Ejendommen samles paa faa Hænder, og jo mere derfor Modsætningen mellem de Rige og de Fattige bliver kendelig, desto mere vil Samfundet trues af store Omvæltninger.«*) — Det er disse Omvæltninger, der maa undgaas. Samfundet maa vel omdannes, men ikke omvælttes. Men for at forhindre dette, er det nødvendigt at Kløften mellem Rig og Fattig ikke bliver for dyb, at Misforholdet ikke bliver for skrigende. Det maa forhindres, at de to

*) Emile de Laveleye: De la propriété et de ses formes primitives, dansk Oversættelse Pag. 9.

økonomiske Modsætninger kommer til at staa som de to eneste sociale; thi i saa Tilfælde vilde den sociale Kamp for Alvor blive bitter og hidsig, og da er det sandsynligt, at Resultatet af den vilde blive det sidste af de to Alternativer, som Laveleye i sin ovenfor citerede Bog opstiller, naar han siger: »Enten vil Ligheden blive grundlagt, eller ogsaa vil de frie Institutioner forsvinde.« Men skal denne Kamp og denne Udgang af den forhindres, skal Samfundet ikke efter en vældig Reaktion være nødt til at begynde forfra paa sin baade politiske og kulturelle Udvikling, saa maa det forstaa at bevare de Elementer i sig, der frembyder et Værn baade mod Bruddet og Reaktionen, og det bedste, det betydningsfuldste, det sikreste Værn herimod det er og bliver en stærk, fri og økonomisk uafhængig Middelstand.

At det er saaledes, har Historien leveret Beviset for. Hvor Mellemlassen er gaaet til Grunde, har den sociale Kamp ødelagt Samfundet. *Latifundia perdidere Italiam*, udraabte Plinius, og han fik Ret. Det var netop Godsernes Samlen sig paa enkelte Hænder i Forbindelse med Dannelse af et uhyre Proletariat — et Proletariat, hvori den selvstændige Middelstand mere og mere forsvandt — der undergravede Roms Magt. I Grækenland havde lignende Tilstande vist sig. »De græske Stæder svingede bestandig mellem to Revolutioner: den ene plyndrede de Rige; den anden gengav dem deres Formue. Denne Tilstand varede fra den peloponesiske Krig, indtil Grækenland blev erobret af Romerne.«*)

Herhjemme har Kongerne ved en Række af Be-

*) Fustel de Coulanges, citeret hos Laveleye. Anf. Sted Pag. 5.

stemmelser, der gaar saa langt tilbage som til Valdemar Atterdags eller Dronning Margretes Tid, søgt at bevare Mellemlassen paa Landet. Vi kan her nævne Forbuddene mod, at Bønderne solgte Jord til de privilegerede Stænder, og mod, at Selvejrbonden afhændede nogen enkelt Del af sin Gaard — Forbud, der ganske vist synes at betyde en Indskrænkning i Bondens Frihed, og som ogsaa er bleven opfattede saaledes, men som ikke desto mindre var til Bondens saavel som til Landets Bedste, idet de betød en Hindring mod Bøndergaardes Opgaaen i de store Godser, eller Udstykning i smaa Parceller*), altsaa netop en Hindring mod, at Landbostanden spaltedes i to Klasser; en, bestaaende af faa store og dominerende, og en, bestaaende af mange smaa, afhængige Jordbrugere. — Vi kan endvidere nævne Forordn. af 6. Juni 1769, der opretholdt det gamle Forbud mod Bøndergaardes Nedlæggelse**), Forordn. af 2. August 1786, hvori det hedder, at en Gaard ikke maa svækkes saaledes, at den ikke kan ernære en Gaardmandsfamilie***), Forordn. af 19. Marts 1790, der forbød at bortfæste Bøndergaarde paa visse Aar eller paa Opsigelse †) o. s. fr.

At Folket, da det omsider selv fik Magten, fortsatte disse Bestræbelser og af al Magt søgte at fremme og styrke Bondestandens Selvstændighed og Uafhængighed, kan ikke undre. Vi kan i saa Henseende nævne de mange Love om Fæstes Overgang til Selveje, om

*) Joh. Steenstrup: Den danske Bonde og Friheden, Pag. 39 ff.

**) Falbe Hansen: Stavnsbaandets Løsning og Landboreformerne, I, Pag. 147.

***) Joh. Steenstrup. Anf. Sted Pag. 41.

†) Falbe Hansen. Anf. Sted.

Tiende afløsning, om Hoveriets endelige Afskaffelse, samt iøvrigt alle de Bestemmelser, der lige til den seneste Tid er truffne til Landbrugets Fordel, og som ikke mindst kommer den agerdyrkende Middelstand tilgode.

Hvad der saaledes har været god Politik for Landbostandens Vedkommende, synes jo ogsaa at maatte være det for Bybefolkningen. I sit Opraab til Medborgere peger da ogsaa Middelstandens Mænd herpaa og stiller deres Krav derefter. Dog kan dette ikke ubetinget indrømmes. At man uden Skade kan gribe ind med Regler og Love i Forhold, der er saa stabile, som de var i Bondestanden, da de ovenfor nævnte Forholdsregler blev truffne, behøver ikke at betyde, at man kan gøre det samme, hvor Talen er om Handelen, særlig vor Tids. Og det bliver da ogsaa et stort Spørgsmaal for det første, om der er nogen tvingende Grund til at Staten griber ind her, for det andet om den vil kunne gøre det med Nytte.

Hvad det første Spørgsmaal angaar, maa her da først og fremmest erindres om det før fremsatte Faktum, at vi ikke staar overfor en Formindskelse af den handlende Middelstand, men tværtimod overfor en vedvarende Forøgelse. Her er saa langt fra Tale om en Hensyning, at Faren snarere har ligget i en altfor stærk Tilvæxt. Socialt set er Faren altsaa absolut ikke overhængende. Der er ingen Grund til foreløbig at frygte Middelstandens Forsvinden og det derved foraarsagede sociale Ragnarok. Ganske vist kan den uforholdsmæssigt store Tilvæxt ikke vedvare. Utvivl-

somt maa den formindskes. Ned maa den bringes i et til Tilvæksten i de øvrige Befolkningsklasser passende Forhold. Og det er netop dette, der er i Færd med at foregaa. Vi staar overfor Reaktionen mod Handelsstandens altfor stærke Væxt. Det er denne Reaktion, der lægger sit Tryk over Handelen — men der er ikke leveret noget som helst Bevis for, at den skulde gaa saa vidt som til en fuldstændig Udryddelse af vor Handelsstand.

Og der er heller ingen Grund til at tro, at der er nogen Fare herfor. Ikke alene socialt, ogsaa rent økonomisk set behøver vi en Middelstand. Samfundet kan endnu ikke undvære dennes Virksomhed i Fordelingens Tjeneste. Og i denne Samfundstrang ligger den sikreste Garanti mod Mellemlklassens fuldstændige Forsvinden. At den er til Stede, er utvivlsomt. Der er ingen Grund til at tro, at Stormagasinerne alene skulde kunne varetage Forbrugernes Tarv, at Stormagasinerne skulde være den eneste Form, hvorunder Fordelingen kan finde Sted. Jo mere Udviklingen skrider fremad, desto mere sammensatte bliver de økonomiske Forhold, og under desto flere Former maa det økonomiske Liv leves. Heri bestaar netop Fremskridtet. Og naar det før blev sagt, at Stormagasinerne betød et Fremskridt fremfor de tidligere alene bestaaende Former for Detaljhandelen, saa kan denne Udtalelse derfor nu korrigeres saaledes, at den Tilstand, hvori Stormagasinerne bestaar ved Siden af de andre Former for Handelen, betegner et Fremskridt fremfor den Tilstand, hvori disse sidste bestod alene.

Og der er som sagt ingen Grund til at antage, at Stormagasinerne skulde kunne overflødiggøre disse

andre Former. De har jo nemlig deres Fortrin lige saa fuldt, som Stormagasinerne har deres. Specialiteterne har saaledes paa Detajlhandelens Omraade endnu en lang Fremtid for sig. Og selv de almindelige Detajlforretninger vil ikke kunne undværes. Stormagasinerne kan ikke oprettes i hver en Gade. For alle dem, der sætter Pris paa at have deres Leverandører af dagligdags Forbrugsartikler i deres umiddelbare Nærhed — og det gør til Stadighed den allerstørste Del af Publikum — er derfor Detajlhandelen i det smaa endnu en Nødvendighed.

Og det er den ogsaa af en anden Grund. De nye Institutioner har medført en forøget Lagdeling af det købende Publikum. Sammen med de ældre Former for Detajlhandelen danner de nu et Hele, hvis enkelte Dele svarer til Konsumenternes forskellige Stand, Smag, Livsvaner o. s. v. Denne Tilpasningsproces er endnu ikke fuldt gennemløbet; men det behøver næppe nogen nærmere Paavisning, at jo mere den skrider fremad, desto større en Mulighed frembyder den for, at de forskellige Køberes forskellige Krav opfyldes paa den mest fuldendte Maade, og at, hvad der er det samme, set fra en anden Side, Omsætningens Maskineri arbejder med størst tænkelig Fuldkommenhed. Men i dette Maskineri vil den lille Detajlforretning være et lige saa nødvendigt Led som de store Magasiner.

Men naar der saaledes ikke er nogen — i al Fald ikke nogen overhængende — Fare for, at Middelklassen skal forsvinde, forandres imidlertid ganske det Synspunkt, ud fra hvilket den nuværende Misere maa ses, ligesom ogsaa de Midler, ved hvilke den skal kunne afhjælpes, maa blive andre; thi der er nu ikke længer

Tale om Samfundsbestræbelser for at opretholde en socialt nødvendig Stand, der er kun Spørgsmaal om, paa hvilken Maade de nu eksisterende Repræsentanter for denne Stand skal ride den Storm af, som deres egen altfor store Mængde og de deraf flydende Ulæmper har været blandt de vigtigste Aarsager til at rejse. At de godt under deres Bestræbelser herfor kan høste nogen Bistand fra Statens Side behøver ikke at staa i Strid med det ovenfor sagte.

Spørgsmaalet om, hvad der kan gøres, er da nu rykket os nær paa Livet. Da der synes at være to Veje, ad hvilke der kan »gøres noget«, er det maaske heldigst at omtale dem hver for sig. Hvilke er da de to Veje?

Den ene gaar, som antydet, gennem Statsmagten. De Midler, der ad denne Vej kan bringes i Anvendelse, synes at være de to: 1) en Revision af Næringsloven, 2) en Beskatning af Stormagasinerne.

Hvad den første angaar, kunde man for Danmarks Vedkommende tænke sig nye Indskrænkninger med Hensyn til Auktionshandel, Prøvehandel, Gadehandel, Omløben med Varer o. s. v. Man kunde tænke sig Retten til at nedsætte sig i en vis Branche, betinget af Fagdannelse. Man kunde endvidere tænke sig flere Indskrænkninger i Fabrikkers Ret til at drive Handel, Begrænsninger af Forbrugsforeningers Handelsberettigelse, af Stormagasinerne Ret til at have Filialer.*)

*) Her kunde Staten ogsaa gribe ind af nationaløkonomiske Grunde; fordi der ved Filialerne vilde klæbe en stor Del af den almindelige Detaljforretningers Mangler: dyr Husleje, forholdsvis stor Betjening o. s. v. Endvidere kunde Staten med Virkning gribe ind f. Ex. i Spørgsmaalet om tidlig Lukning, eller for at for-

Man kunde tænke sig en nøje Præcisering af, hvad de enkelte Brancher maatte omfatte o. s. v. o. s. v. Man kunde kort sagt tænke sig en lang Række af Bestemmelser; men — man kunde ikke tænke sig, at de vilde hjælpe noget. — De vilde for det første ikke i mindste Maade kunne hindre Storkapitalens Trængen sig ind i Detajlhandelen. En Udvikling i denne Retning, grundet, som den er, i Forholdenes egen Natur, lader sig ikke hindre af nok saa omfattende Lovbestemmelser. Og disse vilde for det andet heller ikke i Længden kunne holde Konkurrencen i Tømme. Hjalp de nemlig virkelig for en Tid, hindrede de virkelig de ikke Faglærte i at trænge sig ind i Detajlhandelen, eller begrænsede de Konkurrencen fra Forbrugsforeningers og Stormagasiners Side, og skabte de virkelig ad denne Vej bedre Vilkaar for den handlende Middelstand — ja, hvad vilde da Følgen blive? — Ene og alene den, at Konkurrencen indenfor Standen selv vilde antage saa meget desto større Dimensioner. En stor Del af dens Medlemmer etablerer sig allerede nu paa Kredit, og det er indlysende, at naar Udsigten til at have Held med sig blev større som Følge af de nævnte Foranstaltninger, vilde Adgangen til at faa Kredit blive udvidet i samme Omfang. Og naturligvis vilde ogsaa de, der selv ejede en Kapital, blive endnu ivrigere end nu for Tiden til at søge Anbringelse for den i Handelen.

hindre Salg af Varer, der er af en ringere Art, end de gives ud for. Men det vil ses, at for saa vidt Lovbestemmelserne her havde den tilsigtede Virkning, vilde denne dog snarest være i Købernes eller Medhjælpernes, mindre i Middelstandens Favør, om end vel de solide Forretninger altid vilde staa sig ved, at de tarveligste Vaaben i Konkurrencekampen blev gjort ubrugelige.

Inden lang Tids Forløb vilde Forholdene da være ganske de samme som nu; Kundejageriet vilde være lige saa vildt, og Konkurrencen lige saa skarp. Denne Konkurrence kunde kun udelukkes, hvis man gjorde Skridtet fuldt ud og skred til Oprettelsen af sluttede Laug. Men dette vilde staa i en saa skærende Modsætning til vore nuværende økonomiske Institutioner, at den blotte Tanke derom maa være udelukket.

Det andet Middel, Staten kunde anvende, og det, som Middelstanden synes at tillægge den største Betydning, er en Beskatning af Stormagasinerne. Spørgsmaalet er imidlertid: Hvad kan der for Middelstanden vindes ved en saadan Beskatning? At den for det Offentlige vilde være en stor og sikker Indtægtskilde, og at Stormagasinerne ud fra dette Synspunkt maaske ogsaa burde paalægges en klækkelig Skat — men da ogsaa kun i Forbindelse med en Beskatning af Aktieselskaber i al Almindelighed — er sandsynligt nok; men Betydningen heraf for Middelstanden? Tilsigter den ved Hjælp af en saadan Beskatning at faa sin egen Skattebyrde lettet, saa taler herimod den Omstændighed, at der staaar andre Samfundsklasser med mere berettigede Krav paa en Skattelettelse, samt den endnu mere væsentlige Omstændighed, at det Offentliges Udgifter i det hele taget har en saa stærk Tendens til at voxe, at det er tvivlsomt, om det overhovedet vil kunne gaa ind paa at udligne en Merindtægt paa et Punkt ved en tilsvarende Mindreindtægt paa et andet. — Og tilsigter den — hvad der er det sandsynligste — ved Beskatningen en fuldstændig Udryddelse af Stor-

magasinerne, saa kan der overfor denne Plan gøres følgende ikke uvæsenlige Betragtninger gældende.

For det første, at det er i høj Grad tvivlsomt, om man overhovedet kan slaa Stormagasinerne ihjel ved en Beskatning. Har de først fæstet Rod i det kommercielle Liv, har de først vundet et Publikum, vil næppe nogen Beskatning kunne drive dem ud af den opnaaede Position. Det Publikum, der er vant til at søge dem, vil ikke let lade sig skræmme bort, selv om deres Priser paa Grund af Beskatningen maatte gaa op over de almindelige Detajlpriser. Og det er dog tvivlsomt, om de vilde det —, ikke at tale om, at Skatten for en stor Del vilde kunne bæres ved Nedsættelse af Arbejdsløn. Nedtrykken af Engrospriserne, Foringelse af Varekvaliteten o. s. v. o. s. v. Under alle Omstændigheder vilde en Skat, der truede med at blive livsfarlig for Stormagasinerne, bevirke, at Konkurrencen med de mindre Næringsdrivende antog de aller brutaleste og hensynsløseste Former. Og hvem der vilde lide mest herunder, Stormagasinerne eller Detajlhandlerne, er næppe tvivlsomt.*)

*) Erfaringerne fra Udlandet synes da ogsaa tilfulde at godtgøre, at Stormagasinerne ikke generes af selv meget betydelige Skatter. I Følge Mataja betalte i 1890 (efter en Skatteforhøjelse ved Lov af 17. Juli 1889) de 5 største Parisermagasiner følgende Afgifter. (Anf. Sted Pag. 74).

Le Bon Marché	424,000 frcs.
Le Louvre	433,000 —
Le Printemps	117,000 —
La Belle Jardinière	94,000 —
La Samaritaine	62,000 —
	<hr/>
	1,130,000 frcs.

I det Hele taget er Sandsynligheden for, at man lige saa lidt ved Hjælp af dette Middel, som ved Hjælp af det før omtalte, kan standse en Udvikling, der i økonomisk Henseende synes baade sund og naturlig. Stordriften vil dog trods alle Hindringer vide at bane sig Vej, at skaffe sig Luft og gøre sig gældende. Intet Middel vil i Længden vise sig kraftigt nok til at hindre den deri. Blev den slaaet ihjel under en Form, vilde den som en moderne Fugl Phønix opstaa under en anden. Naturam furca pellas ex, hun kommer dog igen den Hex.

Dernæst er det dog tvivlsomt, om man bør tage Livet af Stormagasinerne. Eller rettere sagt, det er utvivlsomt, at man ikke bør gøre det. Skal man umuliggøre Stordriften i Detaljhandelen, hvorfor da ikke ogsaa umuliggøre den i Industrien? Og hvorfor ikke afskaffe Jærnbaner og de store Dampskibe til Fordel for Vognmændene og de smaa Skippere? Hvad skal vi med de store Landbrug, da Husmands-lodder og Boelssteders Jorder dog ogsaa kan give Korn? Hvad skulde vi overhovedet med det store — hvis det smaa var lige saa fuldkomment. — Hvis det var — ja for Sagen er den, at det nu en Gang ikke er det. Skulde man kappe Hovedet af alt stort, blot fordi det var stort, saa kom man tilsidst til at leve paa bar Bund. Skulde man fjærne det frem-

Og i sit Svar paa den før omtalte Interpellation i den tyske Rigsdag, udtalte Generaldirektør Burghart, at »Spørgsmaalet var fuldt berettiget. Til dets Belysning havde man skaffet sig Materiale fra flere Steder i Udlandet, bl. a. fra Frankrig, hvor Stormagasinerne betalte en meget høj Afgift, trods denne kunde de trives«.

skredne, blot fordi det stillede det tilbageblivende i Skygge, saa maatte man skrue Udviklingen tilbage til Køkkenmøddingernes Tidsalder.

Thi hvor skulde man vel ellers sætte Grænsen?

Endelig taler Hensynet til det store Publikum mod en Umuliggøren af Stormagasinerne. Er Stormagasinerne et økonomisk Fremskridt — og det er i al Fald ikke bevist, at de ikke er det — saa er de som alle saadanne til det store Publikums Fordel. At tilintetgøre dem for Middelstandens Skyld vilde derfor være at begunstige den enkelte Stand paa det Heles Bekostning. Det vilde være at sætte Særinteressen over Almeninteressen. Og Publikum kunde med Rette fordre, at dets Tarv ikke tilsidesattes til Fordel for en enkelt Klasse. Det kunde med Rette overfor hele Spørgsmaalet om en Beskatning af Stormagasinerne ræssonere som saa, at der ingen Anledning er til hos det at opkræve en ny Forbrugsskat, for at et mere eller mindre stort Antal overflødige Middelstandsmænd kunde existere.

Hensynet til Publikum taler nemlig overhovedet mod en Beskatning af Stormagasinerne til Fordel for Middelstanden, og undergraver derfor ogsaa det tredie Synspunkt, ud fra hvilket en saadan Beskatning kunde begrundes: det nemlig, ved Hjælp af den at gøre Konkurrencens Betingelser lige. Thi ogsaa ud fra dette Synspunkt bliver Beskatningen dog kun et Forsøg paa at hindre Publikum i at nyde godt af de Fordele, som Stormagasinerne maatte kunne byde det.

Da der saaledes ikke synes at være noget Haab for Middelstanden om ved Statens Hjælp at kunne opnaa nogen varig Forbedring i sine Kaar, er der kun en Vej tilbage for den at gaa, og det er Organisationens. Det er ad denne Vej, Arbejderne har forbedret deres Kaar; det er den, ad hvilken ogsaa Middelstanden vil naa videst. Og som hos Arbejderne bør Organisationerne dele sig i to Slags: personelle Foreninger og Kapitalforeninger.

Hvad de første angaar, maatte de først og fremmest tilsigte en Begrænsning af den altfor vilde Konkurrence, der føres mellem Detajlhandlerne indbyrdes. Man kunde her tænke sig Overenskomster mellem de Handlende om ens og bestemte Priser, som ved en let og iøjnefaldende Avertering, ved Priskuranter o. s. v. bragtes til Publikums Kundskab, og som — hvad der ikke er det mindst væsentlige — stod i et passende Forhold til Engrospriserne. — Dernæst maatte de vilde Skud ubarmhjærtig skæres bort. Smudskonkurrencen maatte hensynsløst undertrykkes. Forretninger, der gaa ud paa ved slette Varer at holde lavere Priser end de virkelige solide Forretninger, maatte uden Naade boykottes, bl. a. ved en enig og energisk Optræden overfor Grossisterne. — Den tidlige og samtidige Lukning maatte gennemføres med langt mere Kraft og langt mere effektivt, end det nu er Tilfældet o. s. v. Iøvrigt vilde Organisationerne, naar de først fik taget fat, snart finde baade Maal og Midler, og har den vel til Dels allerede. Men det er en Selvfølge, at før de for Alvor kunde hjælpe, maatte Publikum kunne føle Virkningerne — og det gavnlige Virkninger — af

dem; thi kun hvis de bliver til Publikums Fordel vil de kunne blive Handelsstanden selv til Nytte. Ellers vil Forbrugerne dog søge ad andre Veje. — Og det kan ikke paastaas, at de endnu har mærket noget til, at de bestaaende Organisationer har skabt bedre Forhold.

Kapitalassociationerne, der som et nødvendigt Supplement maatte føjes til de personelle Foreninger, kunde bl. a. optage den Tanke, der ligger til Grund for Forbrugsforeningerne: billigt Indkøb. — Indkøbsforeninger kunde man kalde Associationerne med dette Formaal, og de burde naturligvis tillige virke som Fællesmagasiner. — Store fælles Lagere med bestemte og rimelige Betalingsvilkaar for de Handlende, der søgte dem, vilde gøre en hel Del til, at Detaljhandelen kom til at nyde godt af de Fordele, som nu Stormagasinerne sidder inde med, og vilde selvfølgelig styrke dem i Kampen mod disse. — Endvidere kan nævnes Associationer med det Formaal at producere visse af de Varer, som Detaljisterne forhandler, og som de nu maa købe i Smaapartier til forholdsvis høje Priser, endelig Kreditinstituter, indrettede særlig med Middelstandens Tarv for Øje o. s. fr. *).

*) Her kunde vor Middelstand lære en Del af den tyske. Af Foreninger, der realiserer Tanken om Middelstandens Fællesdrift, existerede der i 1896: 58 Raastofforeninger, 56 Magasinforeninger, 21 saakaldte Werkgenossenschaften, 3 Foreninger til Fællesudførelse af visse Arbejder i Lighed med vort eget nys oprettede fælles Kaffebrænderi. Nu er fælles Indkøbsforeninger i Færd med at vinde Terræn, stærkt anbefalede saa vel af Forfatterne som af Handelskamrene. I Mannheim har saaledes Kolonialvarehandlerne, i Berlin Slagterne oprettet en

Overhovedet maa det siges, at skal Middelstanden holde sig oven Vand under vor Tids livlige økonomiske Udvikling, saa gælder det at følge med denne, ikke at arbejde imod den. Byder Stormagasiner, Forbrugsforeninger og de øvrige kommercielle Nydannelser, af hvad Art de nu end er, Publikum saadanne Fordele, at det drages mod det nye, saa er den eneste rigtige Udvej for Middelstanden den, at arbejde sig frem til selv at kunne byde Publikum disse Fordele, eller andre lige saa væsentlige. At ville umuliggøre de nye Institutioner, blot fordi de har Fortrin, der gør dem stærkere i Konkurrencen end de gamle, det er Reaktion og intet som helst andet; og det vilde baade Samfundet ilde, om det rakte sin Haand hertil.

Den her nævnte kommercielle Reaktion er et fuldstændig Sidestykke til den industrielle Reaktion, Arbejderne gør sig til Redskab for, naar de optræder mod Indførelsen af nye Maskiner. Der vil ikke kunne paavises nogen væsentlig Forskel mellem de to. Men ligesom Udviklingen altid har besejret den sidstnævnte, saaledes vil den ogsaa — det nytter dog ikke at nægte det — vise sig den førstnævnte overlegen. Og hvad Samfundet angaar, saa har det altid

Indkøbsforening. — Ja selv store fælles Udsalgssteder, o: fælles Stormagasiner, synes at skulle se Lyset. Tanken herom er i al Fald været drøftet af Berlins Detajlhandlere. Om den ogsaa er realiseret, forlyder der dog intet om.

Jfr. Wörterbuch der Volkswirtschaft, Pag. 674. — Conrad: Grundriss zum Studien der politischen Oekonomie, 2. Del, Pag. 43, og den i Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik optagne »Volkswirtschaftliche Chronik« Pag. 43, 135, 150 o. fl. Steder.

haft Skuldertræk — om ikke det, der værre var — tilovers for Arbejdernes Reaktionsforsøg. Middelstanden vil det beklage; men fremme det — gøre sig til Deltager deri? — Det vilde være selvmorderisk.

Som i det foregaaende vist, er der da heller ikke nogen tvingende Grund for Samfundet til at gøre dette. Hviler der end for Tiden et Tryk over den handlende Middelstand, betyder dette dog ikke, at der er nogen Fare for dennes Existens. Desuden ejer Middelstanden i Organisationens det bedste Midde til at afværge Trykket; og det bliver da dens Sag, om den vil anvende Midlet.
